

ISSN 2524-0986

iScience

АКТУАЛЬНЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

Выпуск 5(25)
Часть 1

Переяслав-Хмельницкий
2017

**АКТУАЛЬНЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В
СОВРЕМЕННОМ МИРЕ**

ВЫПУСК 5(25)

Часть 1

Май 2017 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

Выходит – 12 раз в год (ежемесячно)
Издается с июня 2015 года

Включен в наукометрические базы:

РИНЦ http://elibrary.ru/title_about.asp?id=58411

Google Scholar

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=JP57y1kAAAAJ&hl=uk>

Бібліометрика української науки

http://nbuvlap.gov.ua/bpnu/index.php?page_sites=journals

Index Copernicus

<http://journals.indexcopernicus.com/++++,p24785301,3.html>

Переяслав-Хмельницький

УДК 371.31

Юлдашева Ш.Ш.

Уразбаева Д.А.

Юлдашева Шахло Шукурлаевна,
Уразбаева Дилноза Алимбаевна
Нукус давлат
педагогика институти
(Нукус, Ўзбекистон)

**ОНА ТИЛИНИ ЎҚИТИШ
ЖАРАЁНИНИ ДИДАКТИК
ВОСИТАЛАР БИЛАН
ТАЪМИНЛАШ: "МАШҚ ДАФТАРИ"
ҲАҚИДА**

Аннотация. Мақолада она тили таълими учун "Машқ дафтари" яратиш тажрибалари ҳақида баён қилинган. "Машқ дафтари"га қўйиладиган дидактик, илмий-методик, санитар-гигиеник ва эстетик талабларнинг тавсифномаси келтирилган.

Таянч сўз ва иборалар: она тили таълими, ўқув-методик мажмуа, дидактик восита, машқ дафтари, топшириқ, дидактик талаб, илмий-методик талаб, санитар-гигиеник талаб, эстетик талаб.

*Yuldasheva Shakhlo Sh., Urazbayeva Dilnoza A.
Nukus State pedagogical Institute
(Nukus, Uzbekistan)*

PROVIDE WITH DIDACTIC FACILITIES IN THE PROCESS OF TEACHING NATIVE LANGUAGE

Annotation. The article deals with creating workbook for native language education. Here is given the didactic, scientific-methodological, sanitary-hygienic and aesthetic demanding on workbook.

Keywords: native language education, educational methodological complex, systaltic facilities, workbook, task, didactic demands, scientific-methodological demands, aesthetic demands.

Барча даврларда таълим-тарбия соҳасидаги ислохотларда замонавий таълим даргоҳларини қуриш, таъмирлаш, жиҳозлаш, соҳа учун юксак малакали кадрлар тайёрлаш, уларнинг малакасини ошириш билан бирга таълим воситалари, усулларини такомиллаштириш кўзда тутилган. Айниқса фан ва технологиялар асрида таълим воситалари янгиланиб, турлари кундан кунга кўпайиб бормоқда. Хусусан, она тили таълимида ҳам ўқув методик мажмуаларнинг таркибида янги дидактик восита – "Машқ дафтари" пайдо бўлди. Ўзбекистонда бу дидактик восита янгилик саналади: асосан чет тилларни ўқитиш жараёнига татбиқ қилинмоқда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги 157-сон қарорига илова қилинган "Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълим муассасалари учун

умумтаълим фанларидан ўқув-методик мажмуаларнинг янги авлодини ишлаб чиқишга қўйиладиган умумий талабларда ўқув-методик мажмуа – дарслик, машқ дафтари, ўқитувчи учун методик қўлланма, дарсликларнинг мультимедияли иловасидан иборат мажмуа эканлиги қайд қилинган ва "Машқ дафтари" қуйидагича тавсифланган:

Машқ дафтари – дарсликнинг таркибий қисми ҳисобланадиган, давлат таълим стандартларига мувофиқ ўқувчилар томонидан эгалланган билим ва кўникмаларни мустаҳкамлаш ҳамда ўқув фанининг мавзуларига мос равишда ишлаб чиқилган, мантиқ ва тафаккурни ривожлантиришга қаратилган (кроссвордлар, бошқотирмалар, мантиқий фикрлашга ундовчи топшириқлар ва ҳоказо) топшириқлардан иборат бўлган дидактик восита [1, 228 б.].

"Машқ дафтари"нинг таълим жараёнига татбиқи хорижда тил ўқитишда "Workbook", "Рабочая тетрадь" каби дидактик воситаларнинг самарали қўлланилаётгани билан узвий боғланади, албатта. Жумладан, Россия мактабларида "Рабочая тетрадь" ("Иш дафтари") – тайёр андозалар билан ишлашга мўлжалланган босма ўқув қўлланмаси, ўқув материали ҳажмининг, айниқса амалий фаолиятнинг ортишига боғлиқ равишда ўқувчилар фаолиятининг бир тури, ўқитишнинг бир шакли сифатида қўлланилиши кузатилади. А.Н. Мансуров, С.А. Чандаева, А.А. Шаповалов, шунингдек, Москва давлат педагогика институти ва Благовешенск давлат педагогика институтининг бир гуруҳ олимлари томонидан, хусусан, И.Н. Верещагина ва В.И. Сиротин каби муаллифлар "Рабочая тетрадь"нинг босма нашрларини яратиш бўйича изланишлар олиб боришган [2, 3, 4, 5].

Адабиётларда "Рабочая тетрадь"нинг қўлланилиши ўқитиш сифатига, таълим жараёнининг самарадорлигига, шунингдек, ўқитишни индивидуаллаштириш, истиқболли илғор педагогик усулларни татбиқ этиш имкониятларини кенгайтиришга ижобий таъсир кўрсатиши таъкидланади.

Рус тилини ўқитишда фойдаланилаётган "Рабочая тетрадь" ("Иш дафтари") она тили таълимига кириб келаётган "Машқ дафтари"ни ишлаб чиқишда муайян даражада андоза бўлиши мумкин. Шу асосда ва "Она тили"нинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда "Машқ дафтари"ни ишлаб чиқиш принциплари сифатида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

- таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий принциплари асосида яратилиши;
- ҳар бир синф кесимида яратилиши ва ўқувчиларнинг ақлий ва жисмоний имкониятлари, ёши, психофизиологик хусусиятлари, билим даражаси, қизиқишлари, лаёқатлари ҳисобга олинishi;
- ўқувчиларда ватанпарварлик ва миллий гурур ҳиссини шакллантиришга қаратилганлиги;
- умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимининг зарур ҳажми акс этиши;
- ўқувчиларнинг мустақил фикрлаш ва ташкилотчилик қобилиятлари ва амалий таҳриба кўникмаларини ривожлантиришга йўналтирилганлиги.

Таълимнинг бу янги дидактик воситасига қўйиладиган дидактик, илмий-методик, санитар-гигиеник, эстетик талаблар ҳам назардан четда қолмаслиги лозим.

"Машқ дафтари"ни ишлаб чиқишда қуйидаги дидактик талабларга амал қилиш зарур:

– ўрганилган мавзунни такрорлашга қаратилган бўлиши, яъни янги тушунчалар, атамалар, қоидалар, таърифлар лугат кўринишида ифодаланган бўлиши;

– топшириқларнинг ҳар хил мураккабликда тақдим қилиниши, яъни ҳамма учун қулай ва табақалаштирилган бўлиши;

– илмий дунёқарашни шакллантириш, ватанпарварлик ва миллатлараро тотувлик талабларига жавоб бериши, тафаккурни ривожлантиришга ёрдам бериши;

– назарий маълумотларни амалий ўрганишга мўлжалланиши, яъни таълимнинг кундалик ҳаёт ва амалиёт билан боғлиқлиги, фанлараро интеграциянинг таъминланиши;

– топшириқларнинг расм, схема, жадаллар кўринишида тақдим қилиниши;

– топшириқларни мустақил бажариш учун кўрсатмалар келтирилиши;

– топшириқлар ечими учун етарли бўш жой қолдирилиши кабилар.

“Машқ дафтари”ни ишлаб чиқишга қўйиладиган қуйидаги илмий-методик талабларни инобатга олиш зарур:

– “Она тили” фани мавзуларининг мазмунан яхлитлиги, сатҳлараро боғлиқликнинг таъминланиши;

– машқлар шарти (сарлавҳаларининг) содда, тушунарли ва рағбат тилда аниқ баён қилиниши;

– бир тушунчанинг икки хил атама билан ифодаланишига, саналарни келтиришда мавжумликка йўл қўйилмаслиги;

– лойиҳали таълим хусусиятларини акс эттириши;

– фан-техниканинг сўнги ютуқларини акс эттиришга, яъни ўқувчиларнинг фан-техника янгиликларидан хабардор бўлиш компетенциясини шакллантиришга қаратилиши;

– миллий ғоя ва Ўзбекистон халқининг менталитетига зид бўлмаган тегишли иллюстрациялар билан бойитилиши (Ўзбекистонда 130 дан ортиқ миллат ва элатлар истиқомат қилади), яъни ўқувчиларнинг ижтимоий фаол фуқаролик, умуммаданий компетенцияларини шакллантиришга қаратилганлиги;

– ўқувчиларни мустақил фикрлашга, ёзишга, тасвирлашга, чизма чизишга, ҳисоблашга, тажрибалар ўтказишга ўргатиш, яъни коммуникатив, ахборот билан ишлаш, шахс сифатида ўз-ўзини ривожлантириш, математик саводхонлик компетенцияларини шакллантиришда педагогик технологиялардан фойдаланиш назарда тутилган бўлиши кабилар.

Албатта, умумий санитар-гигиеник ва эстетик талабларга риоя қилиниши тақозо қилинади:

– шрифт катталиги, қоғознинг сифати, ранглар уйғунлигига эътибор қаратилиши;

– ёрқин, рангли, қизиқарли ва чиройли бўлиши;

– бўлим, боб, параграф ва мавзулар матнларининг, машқ ва топшириқлар рақамларининг, сарлавҳаларининг турли шакл ва ранглар билан ажратилиши кабилар.

“Машқ дафтари”нинг тузилиши ва муңдарижасида қуйидагилар акс этиши зарур:

1. Ҳар бир мавзу учун кичик ҳажмли назарий маълумот тақдим қилиш.
2. Ўқувчиларнинг мустақил иши учун иккундлий машқ ва топшириқларни келтириш.
3. Ҳар бир мавзу бўйича илова, тест саволлари, назорат саволлари, адабиётлар рўйхатини бериш.

“Машқ дафтари”дан дарснинг қайси қисмида фойдаланиш ёки топшириқларни уйга вазифа учун мўлжаллаш олдиндан белгиланиши мақсадга мувофиқ. Агар назарий маълумот келтирилса, уни янги мавзунини ўрганиш ва мустаҳкамлаш учун фойдаланиш мумкин.

Ўрганилган мавзунини тақрорлаш ва умумлаштириш ёки уйга вазифа учун машқ ва топшириқлар, мустақил иш топшириқлари етарли бўлиши тақозо қилинади.

Ўқув жараёнига “Машқ дафтари”ни татбиқ қилиш таълим жараёнини ташкил қилишнинг янги усули ҳисобланади. Албатта, унинг иккундлий жиҳатлари мутахассислар томонидан эътироф қилинмоқда: ўқувчиларнинг ўзлаштириш даражасини аниқлашнинг енгиллашиши, уларнинг фанга қизиқишларининг ортиши, топшириқларни бажариш жараёнида йўл қўйилган хато ва камчиликларни тезкор бартараф қилиб бориш имкониятининг мавжудлиги, ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларини адолатли баҳолаш кабилар.

“Машқ дафтари”нинг афзалликлари сифатида яна қуйидагиларни санаб ўтиш мумкин:

- топшириқларни мураккаблик даражасига кўра саралаш;
- ўқувчиларнинг топшириқларни бажариш учун сарфлайдиган вақтларини тежаш;
- кўп миқдордаги топшириқларни бажариш имкониятининг мавжудлиги;
- ўқитувчи томонидан қўндалик назоратларни амалга ошириш жараёнида ўқувчиларнинг билим, малака ва кўникмаларини баҳолаш учун қўлай шароит яратилиши, ўқитувчилар вақтининг тежалиши кабилар.

Хуллас, таълим жараёнига янги метод ва усуллар, технологияларни олиб кириш, таълим воситаларининг ҳам такомиллашишига, янги таълим воситаларининг ихтиро қилинишига кенг имконият яратмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. <http://Lex.uz> “Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълим муассасалари учун умумтаълим фанларидан ўқув-методик мажмуаларнинг янги авлодини ишлаб чиқишга қўйиладиган умумий талаблар”. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й.
2. Аксенова, О. В. Рабочая тетрадь по информатике для первого класса. На правах рукописи. – Барнаул, 1997-1998.
3. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении. /Под ред. Г.И. Щукиной, – М., 1984. – 176 с. Размещено на <http://www.twirpx.com>
4. Щукина, Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. – М., 1979. – 160 с. Размещено на <http://www.twirpx.com>
5. Чешков Р.О., Оболдина Т.А. Создание и использование рабочей тетради. Размещено на shgpi.edu.ru